

УДК 712.253:069(477.51)(09)«17/18»

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2018-44-14-23>

Ткаченко Тетяна,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри загальної історії, правознавства і
методик навчання

tatiannatkachenko@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-8534-6091>

Researcher ID: V-8577-2018

Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди», вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.,
Україна, 08401

Tkachenko Tetyana,

Candidate of Historical Sciences, assistant professor
of the Department of General History, Methodology
and Teaching Methods

tatiannatkachenko@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-8534-6091>

Researcher ID: V-8577-2018

Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University, 30, Sukhomlynsky Str.,
Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region, Ukraine,
08401

СОКИРИНСЬКА САДИБА ГАЛАГАНІВ ЯК ПРИКЛАД ПАЛАЦО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХІХ СТ.

Дослідження вітчизняної культурно-історичної спадщини, зокрема, визначних пам'яток архітектури та мистецтва, пов'язаних з життям та діяльністю відомих постатей минулого, становить важливий фактор розвитку історичної пам'яті народу та формування національної самосвідомості. У статті аналізуються історія створення унікальної пам'ятки палацо-паркового мистецтва Лівобережної України кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. – родової садиби представників давнього українського роду Галаганів у Сокиринцях на Чернігівщині. Вона відноситься до одного з чотирьох палацово-паркових ансамблів України, що збереглися до наших днів практично в первинному вигляді, а Сокиринський парк вже майже п'ятдесят років віднесений до пам'ятки садово-паркового мистецтва державного значення. Питанням історії розвитку палацової та садибно-паркової архітектури на Лівобережній Україні наприкінці ХVІІІ – першій половині ХІХ ст. присвячені розвідки О.Ю. Бір'ової, М.М. Будзар, Н. Гассанової, Л.І. Горенко, І.О. Косаревського, В.І. Тимофієнка, В.Ю. Єрошева, Л.С. Шевченко та ін.

Розбудова садиби в стилі ампір з вишуканими палацом та садово-парковою зоною була проведена талановитими архітектором та садівниками, які прагнули поєднати стильові риси архітектурно-ландшафтного планування з особливостями місцевого пейзажу. Сокиринська садиба Галаганів за своїм мистецьким значенням та архітектурно-художньою цінністю складає важливу складову історико-культурного спадку українського народу.

Ключові слова: Галагани, Сокиринці, палацо-парковий ансамбль, палац, архітектура, стиль, будівля.

SOKYRYNTSI ESTATE OF THE GALAGANS AS AN EXAMPLE OF PALACE AND PARK ART OF LEFT-BANK UKRAINE IN THE END OF THE XVIII-TH - THE BEGINNING OF THE XIX-TH CENTURY

Research of the national cultural-historical heritage, in particular, sights of architecture and art, connected with the life and activity of well-known figures of the past, is an important factor in the development of the historical memory of the people and the formation of national consciousness. The article analyzes the history of the creation of a unique monument of the palace-park art of the Left-bank Ukraine of the end of the XVIII-th - the beginning of the XIX-th

century - an ancestral estate of representatives of the ancient Ukrainian genus Galagans in Sokirintsy in the Chernihiv region. It belongs to one of the four palace and park ensembles of Ukraine, preserved to this day practically in its original form and Sokyrynsky park is almost fifty years attributed to the monument of garden art of national significance. The question of the history of the development of palace and garden-park architecture in the Left-Bank Ukraine in the late XVIII - first half of the XIX century devoted to intelligence O.Yu. Biryova, M.M. Budzar, N. Hassanova, L.I. Gorenka, I.O. Kosarevsky, V.I. Timofiyenko, V.Yu. Yerosheva, L.S. Shevchenko and others.

The development of an Empire style estate with a refined palace and garden park was carried out by talented architects and gardeners who sought to combine the style features of architectural and landscape planning with the features of the local landscape. The Sokyryntsi estate of the Galagans for its artistic value and architectural and artistic value is an important component of the historical and cultural heritage of the Ukrainian people.

Key words: *Galagan, Sokiryntsi, palazzo-park ensemble, palace, architecture, style, building.*

Однією з важливих складових сучасного етапу розвитку суспільства виступає збереження національних культурних здобутків попередніх поколінь. Дослідження вітчизняної культурно-історичної спадщини, зокрема, визначних пам'яток архітектури та мистецтва, пов'язаних з життям та діяльністю відомих постатей минулого, становить важливий фактор розвитку історичної пам'яті народу та формування національної самосвідомості. В структурі культурних надбань українського народу особливе місце займають палацово-паркові ансамблі, які, з одного боку, становлять собою глибинне відображення мистецьких ідей і уявлень своєї епохи, з іншого, залишаються свідками тогочасних соціально-культурних процесів.

Питання історії розвитку палацової та садибно-паркової архітектури на Лівобережній Україні наприкінці XVIII – першої половини XIX ст. привертають увагу дослідників. Серед праць наукового та публіцистичного характеру слід відзначити публікації О.Ю. Бір'ювої [1], М.М. Будзар [2-6], Н. Гассанової [7], Л.І. Горенко [8-9], І.О. Косаревського [13-14], В.І. Тимофійка, В.Ю. Єрошева [19], Л.С. Шевченко [22-25] та ін. У своїх розвідках вони розглядають загальні тенденції еволюції національного садибного будівництва в контексті історико-культурного розвитку України та характеризують особливості композиційного й функціонального планування окремих палацо-паркових ансамблів регіону.

Мета статті полягає у дослідженні історії створення пам'ятки палацо-паркового мистецтва Лівобережної України кінця XVIII - початку XIX ст. – садиби родини Галаганів у Сокиринцях та з'ясуванні особливостей композиційного рішення її архітектурно-ландшафтного планування.

В історію українського народу рід Галаганів увійшов завдяки найбільш відомим його представникам – Івану та Григорію. Першого вважають причетним до зруйнування Чортотлицької Січі, тоді як Григорій, на якому рід завершився, став визначним державним та громадським діячем, і відомим благодійником. У родоводі Галаганів чітко простежується тісний зв'язок з українськими гетьманами Апостолом та Розумовським, а також з родинами Милорадовичів, Гудовичів, Лизогубів, Дараганів, Міклашевських, Марковичів, Рігельманів, Ламздорфів та ін.

Свою родову садибу в с. Сокиринці на Полтавщині Галагани почали облаштовувати з XVIII ст. У жовтні 1716 р. за військову службу прилуцький полковник Г.І. Галаган отримав ці землі у володіння [7, с.67]. Після відставки він оселився у Сокиринцях [2, с.223]. Онук Г.І. Галагана Іван вирішив облаштувати тут літню садибу і збудував дерев'яний палац в стилі Людовика XVI. І.Г. Галаган був прилуцьким полковником і виховував у шлюбі з племінницею українського гетьмана К. Розумовського – К.Ю. Дараган сина Григорія. Саме один з двох синів Григорія – Павло розпочав

перебудову родової садиби. За цей час Галагани настільки зміцнили своє фінансове становище, що змогли дозволити собі збудувати новий палацово-парковий ансамбль, використовуючи місцеві ландшафтні пейзажі.

На відміну від свого брата, П.Г. Галаган рано завершив державну службу в Колегії іноземних справ і повернувся у Сокиринці. Його захопленням завжди було мистецтво, але найбільше приваблювала архітектура, яку він досить досконало знав. П.Г. Галаган у всіх відношеннях належав до кращих представників свого часу, був «людиною цілком європейською, добре освіченою і обдарованою від природи надзвичайним смаком, багато читав і цим продовжував свою освіту, мешкаючи в селі» [10, с.17].

Все своє подальше недовге життя П.Г. Галаган присвятив створенню чудового палацо-паркового ансамблю в Сокиринцях. Володіючи витонченим смаком, своє розуміння прекрасного він спрямував на возвеличення української природи на прикладі місцевого ландшафту. Разом з архітектором П.А. Дубровським, який був керівником Київської губернської креслярської майстерні, став автором всіх споруд садиби. На думку дослідниці Н. Гассанової, мистецький стиль П.А. Дубровського відзначався художньою завершеністю у вирішенні композиційно-просторових завдань, гармонійним поєднанням рельєфу, води, зелені та об'єктів архітектури [7, с.64]. Разом з талановитим архітектором П.Г. Галаган спроектував і побудував новий кам'яний будинок та різноманітні альтанки, які вдало доповнювали композиційне планування Сокиринського парку. На місці старого будинку, де жило не одне покоління Галаганів, залишилися лише віковічні дуби. Саме вони надихнули останнього представника роду Галаганів – Г.П. Галагана написати сімейну хроніку, присвячену сину Павлу, під назвою «Під дубами». «Багато що з часом може згладитися в пам'яті і втратити свої цікаві сторони, – писав Григорій Павлович, – але поміж цього, для цілісності життя людини, яка віддана душою і тілом своїй країні і мешкає в ній, необхідно, щоб її нинішнє не втрачало належного зв'язку з минулим, що належить її сім'ї, її родині» [12, арк.1].

Загальний проект розбудови садиби був розроблений в 1823-1825 рр. Його композиція чітко підпорядковувалася основній осі, на якій розташовувалися ворота, група споруд в'їзду і палац. Ці споруди разом з алеєю та парадним двором становили головне архітектурно-планувальне ядро ансамблю. На північ від нього розташовувався господарський двір. Пишно вбраний і художньо оформлений палацо-парковий ансамбль був одним з найбагатших та найкрасивіших для свого часу. Він складався з регулярної частини, що включав комплекс споруд біля входу, головну алею, палац, службові будівлі, і пейзажної частини, що відкривалася за палацом і спускалася до каскаду ставків. Палацо-парковий ансамбль доповнювали флігелі, дві альтанки (одна з них – ротонда, збереглася до наших днів), дві церкви з дзвіницею (не збереглися), стайні, оранжерея з теплицями, дамби, містки та скульптури.

Будівля палацу Галаганів має досить величний вигляд і становить собою характерний взірець палацо-садибної архітектури Лівобережної України XVIII - початку XIX ст. Сам палац був зведений у 1824-1831 рр. в стилі ампір і налічував 60 кімнат [7, с.64]. Він був розташований в глибині садиби та займав центральне місце в ансамблі. І до сьогодні зберігся оригінальний інтер'єр палацу: колони, ліпнина, вхідні двері та різьблення над ними, сходи і, навіть, скло.

Сам палац був зведений з цегли та побілений. Його загальна довжина з бічними крилами становить 105 м. Будівля палацу налічувала два поверхи і складалася з центральної частини і двох симетрично розташованих флігелів, що з'єднувалися з нею критими одноповерховими переходами. За рахунок портика, зверху якого розташовувався восьмигранний купол, центральна частина з парадним входом височіла над усім будинком. Від портика на другий поверх спускалися шість колон, а на першому поверсі знаходилися п'ять вузьких арок. Парадний вхід до палацу розташовувався на другому поверсі. Доступ до нього здійснювався завдяки пандусу, який розширювався до землі. З обох його боків було встановлено дві мармурові статуї, оформлені в античному стилі. Перша скульптура

зображувала Геру – давньогрецьку богиню. Вона була символом материнства і сімейного затишку. Друга статуя становила собою давньоримську богиню родючості та врожаю – Цереру.

Перший поверх палацу розпочинався з вестибюлю. Ліворуч від нього розташовувалося приміщення кухні, що окремими сходами з'єднувалося з їдальнею на другому поверсі, а права частина першого поверху призначалася для обслуговуючого персоналу. Через головні парадні сходи вестибюля господарі та їх гості потрапляли на другий поверх, що розпочинався з аванзалу. Аванзал становив собою невелике за розмірами приміщення, яке, зазвичай, розташовувалося перед головним або бальним залом у палацах чи заможному особняку. Центральне місце другого поверху палацу Галаганів займав бальний зал, що розташовувався чітко по осі споруди. Він вражав багатством свого оздоблення. Зал був прикрашений двоколонним портиком коринфського ордера і нішами з колонами. Ліворуч від залу знаходилися їдальня і кімнати для гостей, а праворуч – вітальня, спальня та кабінет. Палац Галаганів відзначався внутрішнім анфіладним плануванням, що становило собою послідовне розташування декількох суміжних приміщень з прорізами для проходу, які знаходяться на одній осі. Якщо проходи були відчиненими, створювалася можливість бачити перспективу всіх кімнат одночасно.

Інтер'єр палацу прикрашали старовинні цінні меблі, виготовлені на замовлення за кордоном, колекції картин, включаючи сімейні портрети, зброї, що розміщувалася у відкритих шафах кабінету власника палацу. У шафах також зберігався фарфоровий та срібний посуд [7, с.66]. Все це у поєднанні з вишуканим оздобленням стін кімнат палацу у вигляді французьких шпалер та розпису створювали неперевершену гармонійну атмосферу приміщень.

З двох сторін палацу симетрично до парадного в'їзду розташовувалися службові флігелі. Їх загальний вид різнився. Зовнішній вигляд центральних частин флігелів, головні фасади були яких були звернені в бік центральної алеї, становив собою прямокутні одноповерхові будівлі. По бокам службові флігелі закінчувалися двоповерховими квадратними будиночками. Фасади першого поверху бічних частин флігелів були оформлені рустом та у зовнішньому декорі прикрашалися прямокутними нішами з імітацією двох пілястр доричного ордера, де розташовувалися вікна. Другий поверх флігелів мав напівциркульні віконні отвори з архівольтом, які декорувалися нішами-ширінками.

У 1825-1831 рр. одночасно з усім ансамблем були спроектовані і побудовані в'їзні ворота та огорожа Галаганівської садиби. Ворота, які сьогодні збереглися фрагментарно, зводилися з цегли. Як і сама будівля палацу, будівництво воріт було вирішене в архітектурних формах, властивих ампіру: пілони з похилими бічними гранями вінчалися важкими фронтонами з масивними кронштейнами, над фронтонами – аттики. Пілони воріт містили прямокутні отвори з арковими нішами над ними. У просвіті між пілонами виразно відкривалася глибока перспектива головної алеї з палацом у центрі. Огорожа рівномірно була поділена пілястрами доричного ордера та фланкована вежами-альтанками, декорованими рустом.

Громадський діяч та ідеолог слов'янофільства І.С. Аксаков, який був близьким до родини Галаганів і неодноразово відвідував їх в Сорикинях, свої враження від побаченого описував наступним чином: «Будинок величезний, справжній замок, утримується заможна, але особливої розкоші в ньому немає. Вся розкіш в саду. І який сад, який парк. Я не бачив, нічого кращого і думаю, що тільки в Англії можна знайти щонебудь подібне і навіть краще. Сад розташований з незвичайним знанням справи. Я не мав досі ніякого поняття про науку або, краще сказати, про мистецтво садівництва. Садівник повинен бути справжнім художником і містити в душі своїй почуття краси, розуміти гармонію ліній, квітів, і фарб в природі надзвичайно. Ви бачите дерева не підрізані, що ростуть зовсім по волі, у всю свою силу; ваше око вражене красою їх, але ви і не здогадуєтесь, що майстерна рука садівника саме з цією метою помістила ці дерева тут, а

не в іншому місці або поруч, до цих дерев підсадила кущі з зеленню іншого відтінку або зачистила навколо дерев простір, щоб вони були видніші або чіткіше відтінялися» [11].

Справжнім шедевром садово-паркового мистецтва свого часу став Сокиринський парк, який був закладений в 1829 р. В історію вітчизняного паркобудівництва початок ХІХ ст. увійшов як час заміни попереднього регулярного стилю на пейзажний або натуральний стиль. Характерною особливістю цього стилю стала «повна свобода планівки території і розвитку природних форм дерев» [14, с.5]. Сокиринський парк був облаштований з детальною ретельністю, враховуючи особливості мальовничої місцевості та природні характеристики кожного виду дерев, включно до кольору листя та наявності поряд кущів. При створенні парку перевага надавалася місцевій деревній та чагарниковій рослинності. Ландшафтним проектом густого лісу, який оточував палац, займався вчений-садівник з Саксонії І.Є. Бістерфельд, У 1826 р. П.Г. Галагану вдалося домовитися і запросити його до себе від графа Милорадовича з Вороньківського маєтку Лохвицького повіту [10, с.18]. В с. Вороньки І.Є. Бістерфельд створив дивовижної краси сад і П.Г. Галаган, вражений надзвичайним талантом садівника, доручив йому власний парк у Сокиринцях.

Свою роботу в маєтку Галаганів І.Є. Бістерфельд розпочав у 1823 р. Територія старого парку, де знаходилися дуби-велетні по 300 й більше років, охоплювала 600 десятин незайманого лісу понад р. Уткою. Вікові дуби, що росли в парку, були його окрасою і предметом особливої гордості власників. Однак, така площа була занадто великою для упорядкування, тому більшу частину території вирішили перетворити на лісопарк в англійському стилі – з віковими деревами та широкими звивистими стежками. За правилами садово-паркового мистецтва упорядкували 60 дес. під потреби паркової зони та 80 дес. для саду [18].

У 1826 р. І.Є. Бістерфельд помер і його роботу до 1831 р. продовжував садівник Редель, а з 1834 р. – К. Христіані [14, с.10]. Створення парку тривало більше століття, тобто увесь час, поки садибою володіли власники. Останніми садівниками були чех К.Ф. Янічек і німець Пфейффер, і чудовий майстер своєї справи, місцевий талановитий садівник Ю. Гапон.

Парк у Сокиринцях створювався на основі вікового дібровного лісу. Всі його елементи створювали єдиний архітектурно-композиційний комплекс. Вирішальну роль в плануванні парку мали пересічений рельєф, ставок і звивиста форма його берегової лінії. Вплив архітектурних об'єктів стало визначальним для проектування і створення паркового пейзажу. За словами дослідника О.І. Косаревського, вони «підкреслювали масштабність окремих ділянок, спрямовують увагу відвідувачів на певний пейзаж, орієнтують їх у парку; чіткі форми архітектурних об'єктів підкреслюють природність окремих ділянок парку і часто використовуються для обрамування мальовничих перспектив пейзажів, художньо завершуючи їх; дають можливість виявити особливості рельєфу місцевості» [14, с.12].

Витягнутий корпус Сокиринського палацу поділяв парк на регулярну і ландшафтну або пейзажну частини. Для ландшафтного принципу планування парку характерне чергування відкритих полян і зелених масивів, відсутність прямих осьових перспектив, наявність звивистих стежок на схилах пагорбів. Регулярна за плануванням ділянка знаходилася з парадного в'їзду до садиби. Планування парку з протилежного боку палацу мало ландшафтний характер. Велика галявина перед пандусом поступово переходила у вузьку просіку, оточену групами дерев, що різнилися своїми формами та колоритом. Парк став унікальним прикладом гармонійного поєднання архітектури з яскраво вираженими рисами романтизму і природного оточення.

Головна алея парку та центральна галявина з мережею паркових доріг забезпечували зв'язок палацу з усіма ділянками території. Ландшафт Сокиринського парку доповнювали альтанки, колодязь, містки та інші різноманітні скульптури. Загальну пейзажну композицію парку доповнював мальовничий ставок, що знаходиться в течії р. Утки.

На насипній терасі, схили якої виходили до ставка, і сьогодні знаходиться одна з двох альтанок, збудована у 1829 р. Вона була зведена з цегли і становила собою восьмиколонну ротонду, перекриту напівсферичним куполом. Вісім колон інтерпретованого іонічного ордеру ротонди підтримують антаблемент з великим виносом карниза на ліпних модільонах. Купол альтанки був покритий залізом. До ротонди ведуть сходи з 12 сходинок, обрамлених ступінчастими пілонами. Сокиринська ротонда виступає прикладом малої архітектурної форми, що характеризується стильовими ознаками пізнього класицизму. Відомий історик та мистецтвознавець Г. Лукомський відзначав, що «тип таких альтанок-храмів встановився цілком виразно з часів першої альтанки «Золоті колоски», побудованої знаменитим зодчим В.І. Баженовим в Царицині під Москвою. У багатьох підмосковних можна зустріти такі альтанки, напр. в Братцево, в Суханово. Чарівні такі альтанки в Малоросії: в Ляличах, в Михайлівці» [11].

У готичному стилі з чітко дотриманим англійським характером був побудований парковий міст через яр. Він розташовувався в південно-східній частині парку та поєднував схили глибокого яру, по дну якого проходила паркова дорога. Готичний міст був збудований з цегли та дерева і мав три стрілчасті арки і колони, доповнені триповерховими вежами, що забезпечувало завершену вишуканість стилю. За словами Г. Лукомського «особливо гарні верхівки веж, прибрані тоненькими колонами і поясом зубців» [11].

На північно-східній частині околиці парку в 30-х рр. XIX ст. була збудована стайня. Центральна частина цієї споруди у свій час була двоповерховою з лоджією на два поверхи та двома колонами, що підтримували антаблемент. Ворота стайні відзначалися декоруванням у вигляді арочних перемичок, просвіти яких прикрашалися лиштвою простого стилю. До нашого часу будівля стайні не збереглася в своєму початковому вигляді. З роками був втрачений другий поверх центральної частини та лоджії, що призвело до вимушеного внесення змін в архітектурне рішення її фасаду.

Унікальною архітектурною пам'яткою Галаганівської садиби виступає комплекс споруд оранжереї. Сьогодні це єдиний зразок споруд такого типу на Лівобережжі, що зберігся. Оранжерея розташовувалася на площі 0,3 га та включала огорожу, головний вхід і теплиці. Останні становили собою прямокутні, заглиблені в землю, траншеї, розділені поперечними цегляними стінами на окремі відсіки. Огорожа оранжерейних споруд відзначалася декоративним оздобленням у вигляді пілястр, що створювали певний чіткий ритм на зовнішніх фасадних поверхнях, і пілонів, що фланкували парадний вхід.

Г. Лукомський, який бував у садибі Галаганів, свої враження від побаченого так описував: «це одна з кращих, одна з найбільш впорядкованих за планом, за утриманням будинків і садів, і одна з найбільш приємних для життя садиб. Сокиринці, нарешті, і одне з найбільш типових маєтків, таких численних в Росії. Але типи російських садиб різні. Ця одна з найбільш показових для поміщицького будівництва в південних губерніях – Чернігівській, Полтавській, Харківській і частково лише Київській. Цей, на перший погляд, особливий характер пристрою садиб дає навіть привід деяким дослідникам зараховувати і будівництво в класичному стилі до загального українського мистецтва. Але характер садиб цих місць полягає скоріше в розбивці парків, в плануванні флігелів, ніж в стильових особливостях будівель» [11].

Сьогодні садиба Галаганів у Сокиринцях є одним з чотирьох палацово-паркових ансамблів України, що збереглися до наших днів практично в первинному вигляді, а Сокиринський парк вже майже п'ятдесят років віднесений до пам'ятки садово-паркового мистецтва державного значення.

Таким чином, в історію палацо-паркового мистецтва України кінця XVIII – початку XIX ст. садиба родини Галаганів у Сокиринцях увійшла як одна з унікальних архітектурно-ландшафтних пам'яток, що, поряд з необхідністю збереження, потребує і подальших досліджень. Родовий палац та інші споруди садиби, окремі з яких є одиничними взірцями, збереженими в Україні до сьогодні, становлять собою наукову

та архітектурно-художню цінність як приклад типового садибного будівництва Лівобережної України в стилі ампір. Особливості композиційного та стильового планування Галаганівського палацо-паркового ансамблю, створеного талановитими архітектором та садівниками, стали визначальними для перетворення його на один з об'єктів архітектурно-мистецького спадку українського народу, що охороняється на державному рівні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бірцова О.Ю. Поміщицькі садиби Харківської губернії (перша половина XVIII – початок XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01. Харків, 2009. 20 с.
2. Будзар М.М. Дворянська сільська садиба Лівобережної України XIX ст.: типологія та еволюція культурних форм. Ніжин, 2009. 290 с.
3. Будзар М.М. Діяльність родини Галаганів у сфері культового та житлового будівництва на теренах Лівобережної України у XVIII ст. // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Сер.: Історичні науки. Ізмаїль: Ізмаїльський державний гуманітарний університет, 2016. № 34, С. 16-21.
4. Будзар М.М. Історико-культурна модель панської сільської садиби в Україні XVIII–XIX століть: теоретичні засади дослідження // Вісник ДАККиМ. 2011. № 2. С. 145-149.
5. Будзар М.М. Сад і садівники в маєтку Галаганів у Сокиринцях: 1830-1890 ті рр. (на матеріалах епістолярію) // Палацово-паркові комплекси України: охорона, збереження та використання. Науковий збірник за матеріалами наукової конференції 14-15 вересня 2016 року. Київ: Гносіз, 2016. С. 78-90
6. Будзар М.М. Садиба Галаганів у Сокиринцях на Чернігівщині за 200 років: історичні та культурні перетворення // Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди: зб. наук. праць. Сер.: Історія та географія. Харків: Колегіум, 2012. Вип. 45. С. 165-171.
7. Гассанова Н. Палац у Сокиринцях // Народна творчість та етнографія. 1994. № 2-3. С. 64-70.
8. Горенко Л.І. Дворянсько-поміщицьке середовище Полтавщини кінця XVIII – першої половини XIX ст.: історико-культурологічні виміри // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. Київ: Міленіум, 2009. № 2. С. 28-34.
9. Горенко Л.І. Українознавчі виміри культурної спадщини Чернігівщини кінця XVIII – першої половини XIX ст. // VII Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаса «Культурна трансформація сучасного українського суспільства»: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Київ, 4-5 червня 2009 р. У 2-х ч. Київ: ДАККиМ, 2009. Ч. 2. С. 109-125.
10. Двадцятипятилетие Коллегии Павла Галагана в Киеве. Київ, 1896. 409 с.
11. За огорою старинных усадеб. Сокиринцы. URL: http://babichev-domme.blogspot.com/2013/09/blog-post_4.html (дата звернення 11. 11. 2018).
12. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Ф. 1. Спр. 6886. Галаган Г.П. Под дубами (семейная хроника). 12 арк.
13. Косаревський І.О. Садиба в Сокиринцях. Київ: Держбудвидав, 1959 р. 19 с.
14. Косаревський І.О. Сокиринський парк. Київ: Держбудвидав, 1961 р. 38 с.
15. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник: [в 5 т.]. Київ.: Тип. Т-ва Г.Л. Фронкевича и К, 1908. Т. 1. 519 с.
16. Очеретько В. Сокиринці. URL: <http://www.turystam.in.ua/> (дата звернення 11. 11. 2018).
17. Савченко М.Г. Сокиринці – кобзарський край. Суми: Козацький вал, 2000. 162 с.
18. Старовинний палац Галаганів у Сокиринцях. URL: <http://www.discoverukraine.com.ua/> (дата звернення 11. 11. 2018).

19. Тимофієнко В.І., Єрошев В.Ю. Українська садибна архітектура другої половини XVIII – першої третини XIX століття. Київ: НДІТІАМ, 1993. 44 с.
20. Товстоляк Н.М. Актуальні проблеми краєзнавчого дослідження українських дворянських садиб // ХНПУ ім. Г.С. Сковороди: зб. наук. праць. Сер.: Історія та географія. Харків: Майдан, 2008. Вип. 29-30. С. 194-197.
21. Томілович Л.В. Результати досліджень історичних садиб Чернігівської області // Сіверщина в історії України. 2016. Вип. 9. С. 104-114.
22. Шевченко Л. Старовинні присадибні парки Полтавщини як своєрідна форма синтезу мистецтв // Проблеми розвитку міського середовища. 2016. Вип. 1. С. 144-151.
23. Шевченко Л.С. Історичні передумови розвитку палацово-паркового будівництва на Полтавщині у XVIII – XIX ст.ст. // Археологічний літопис Лівобережної України. 2002. № 1. С. 39-41.
24. Шевченко Л.С. Палацово-паркове будівництво на Полтавщині у XVIII –XIX ст.ст.: історіографічний аспект. // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. Київ: НАОМА, 2001. Вип.8. С. 211-217.
25. Шевченко Л.С. Функціональний уклад старовинних особняків Полтави // Україна: архітектура, історія, мистецтво. Матеріали четвертої Всеукраїнської наукової конференції «Вайнгортівські читання», березень 2012 р. / За ред. В. Трегубова. Полтава, 2012. С. 43-48.

REFERENCES

1. Birova, O.Yu. (2009). *Pomishchytiski sadyby Kharkivskoi hubernii (persha polovyna XVIII – pochatok XX stolittia) [The landed estates of the Kharkov province (first half of XVIII – beginning of XX century)]*: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.01. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Budzar, M.M. (2009). *Dvorianska silska sadyba Livoberezhnoi Ukrainy XIX st.: typologhiia ta evoliutsiia kulturnykh form [Noble country house of left-beltng Ukraine of the XIX th century: typology and evolution of cultural forms]*. Nizhyn [in Ukrainian].
3. Budzar, M.M. (2016). *Diialnist rodyny Halahaniv u sferi kultovoho ta zhytlovoho budivnytstva na terenakh Livoberezhnoi Ukrainy u XVIII st. [The activities of the family of the Galagan in the sphere of cult and housing construction in the territory of left-beltng Ukraine in XVIII century]* // *Naukovyi visnyk Izmalskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Istorychni nauky*. Izmail: Izmailskyi derzhavnyi humanitarnyi universytet, (№ 34) [in Ukrainian].
4. Budzar, M.M. (2011). *Istoryko-kulturna model panskoi silskoi sadyby v Ukraini XVIII–XIX stolit: teoretychni zasady doslidzhennia [Historical-cultural model of rural gentry estates in Ukraine of XVIII–XIX centuries: theoretical foundations of research]* // *Visnyk DAKKiM*, (№ 2) [in Ukrainian].
5. Budzar, M.M. (2016). *Sad i sadivnyky v maietku Galaganiv u Sokyryntsiakh: 1830-1890-ti rr. (na materialakh epistoliaruu) [Garden and gardeners in the Galagan estate in Sokyryntsi:1830-1890. (on materials epistolary)]* // *Palatsovo-parkovi komplekxy Ukrainy: okhrona, zberezhennta ta vykorystannia. Naukovyi zbirnyk za materialamy naukovoi konferentsii 14-15 veresnia 2016 roku*. Kyiv: Hnosiz [in Ukrainian].
6. Budzar, M.M. (2012). *Sadyba Halahaniv u Sokyryntsiakh na Chernihivshchyni za 200 rokiv: istorychni ta kulturni peretvorennia [The farmstead of Galagan in Sokyryntsi in Chernihiv region for 200 years: historical and cultural transformation]* // *Kharkivskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H.S. Skovorody: zb. nauk. prats. Ser.: Istorii ta heohrafiia*. Kharkiv: Kolehium (Vyp. 45) [in Ukrainian].
7. Hassanova, N. (1994). *Palats u Sokyryntsiakh [Palace in Sokirintsy]* // *Narodna tvorchist ta etnohrafiiia*, (№ 2-3) [in Ukrainian].
8. Horenko, L.I. (2009). *Ukrainoznavchi vymiry kulturnoi spadshchyny Chernihivshchyny kintsia XVIII – pershoi polovyny XIX st. [Ukrainian studies of cultural*

heritage of Chernihiv region at the end of the XVIII - first half of the XIX century] // *VII Kulturolohichni chytannia pam'iaty Volodymyra Podkopaieva «Kulturna transformatsiia suchasnoho ukrainskoho suspilstva»: Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. m. Kyiv, 4-5 chervnia 2009 r. U 2-kh ch. K.: DAKKKiM, (Ch. 2) [in Ukrainian].

9. Horenko, L.I. (2009). Dvoriansko-pomishchyske seredovyshe Poltavshchyny kintsia XVIII – pershoi polovyny XIX st.: istoryko-kulturolohichni vymiry [Noble-landlord environment of Poltava region of the late XVIII – first half XIX centuries: historical and cultural dimension] // *Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv: nauk. zhurnal*. Kyiv: Milenium, (№ 2) [in Ukrainian].

10. *Dvadsatypiatyetye Kollehyy Pavla Halahana v Kyeve (1896). [25th anniversary of Kollehyy Pavla Halahana in Kyev]*. Kyiv, 1896, [in Ukrainian].

11. *Za ogradoy starinnykh usadeb. Sokirintsy [Behind the fence of the ancient manor houses. Sokirintsy]*. URL: http://babcichev-domme.blogspot.com/2013/09/blog-post_4.html (data zvernennya 11. 11. 2018).

12. *Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho [The Institute of manuscripts of the National library of Ukraine named. V. I. Vernadsky]*. F. 1. Spr. 6886. Halahan H.P. Pod dubamy (semeinaia khronyka). 12 ark.

13. Kosarevskiy, I.O. (1959). *Sadyba v Sokyryntsiakh [Manor in Sokyryntsi]*. Kyiv: Derzhbudvydav [in Ukrainian].

14. Kosarevskiy, I.O. (1961). *Sokyrynskyi park [Sokyrynsky Park]*. Kyiv: Derzhbudvydav [in Ukrainian].

15. Modzalevskiy, V.L. (1908). *Malorossyyskiy rodoslovnyk [Ukrainian rodoslovnyk]: [v 5 t.]*. Kyiv: Typ. T-va H.L. Frontskevycha y K, (T. 1) [in Ukrainian].

16. Ocheretko, V. *Sokyryntsi [Sokyryntsi]*. URL: <http://www.turystam.in.ua/> (data zvernennia 11. 11. 2018).

17. Savchenko, M.H. (2000). *Sokyryntsi – kobzarskyi kraj [Sokirintsy is a kobzar land]*. Sumy: Kozatskyi val [in Ukrainian].

18. *Starovynnyi palats Halahaniv u Sokyryntsiakh [An ancient Palace Galagan in Sokyryntsi]*. URL: <http://www.discoverukraine.com.ua/> (data zvernennia 11. 11. 2018).

19. Tymofiienko, V.I., Yeroshev, V.Yu. (1993). *Ukrainska sadybna arkhitektura druhoi polovyny XVIII – pershoi tretyny XIX stolittia [Ukrainian gardening architecture of the second half of the XVIII - first third of the XIX century]*. Kyiv: NDITIAM [in Ukrainian].

20. Tovstoliak, N.M. (2008). Aktualni problemy kraieznavchoho doslidzhennia ukrainskykh dvorianskykh sadyb [Actual problems of ethnographic study of Ukrainian aristocratic estates] // *KhNPU im. H. S. Skovorody: zb. nauk. prats. Ser.: Istoriiia ta heohrafiia*. Kharkiv: Maidan, (Vyp. 29-30) [in Ukrainian].

21. Tomilovych, L.V. (2016). Rezultaty doslidzhen istorychnykh sadyb Chernihivskoi oblasti [The results of studies of historic estates in Chernihiv region] // *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, (Vyp. 9) [in Ukrainian].

22. Shevchenko, L.S. (2002). Istorychni peredumovy rozvytku palatsovo-parkovoho budivnytstva na Poltavshchyni u XVIII – XIX st.st. [Historical background of the development of palace and park construction in the Poltava region in the XVIII - XIX centuries] // *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, (№ 1) [in Ukrainian].

23. Shevchenko, L.S. (2001). Palatsovo-parkove budivnytstvo na Poltavshchyni u XVIII – XIX st.st.: istoriohrafichniy aspekt [Palace and park construction in the Poltava region in the XVIII-XIX centuries: the historiographic aspect]. // *Ukrainska akademiia mystetstva: Doslidnytski ta nauково-metodychni pratsi*. Kyiv: NAOMA, (Vyp.8) [in Ukrainian].

24. Shevchenko, L.S. (2016). Funktsionalnyi ukhad starovynnykh osobniakiv Poltavy [Functional structure of the mansions of Poltava] // *Ukraina: arkhitektura, istoriia, mystetstvo. Materialy chetvertoi Vseukrainskoi naukovo konferentsii «Vainhortivski chytannia», berezen 2012 r. / Za red. V. Trehubova*. Poltava [in Ukrainian].

25. Shevchenko, L. (2016). Starovynni prysadybni parky Poltavshchyny yak svoieridna forma syntezy mystetstv [Ancient garden parks of Poltava region as a kind of synthesis of arts] // *Problemy rozvytku miskoho seredovyshcha*, (Vyp. 1) [in Ukrainian].

Одержано 06.09.2018.

УДК 391 (477) (091) «18/19»

Брехунець Ніна,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії та культури України
n_brekhunets@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7328-3927>

Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені
Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-
Хмельницький, Київська обл., Україна,
08401

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2018-44-23-31>

Brehunets Nina,

Candidate of Historical Sciences, assistant
professor of Department of History and Culture
of Ukraine

n_brekhunets@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7328-3927>

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University, 30,
Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ЖІНОЧІ ГОЛОВНІ УБОРИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ

У публікації здійснено аналіз джерел та літератури стосовно форм, видів та способів використання в традиційному жіночому вбранні українок головних уборів, як завершального елемента національного жіночого костюму. Висвітлено основні риси традиційного образу жіночого національного костюму, зокрема головних уборів, найбільш показового елемента як в загальнонаціональному, так і регіональному контексті локального розмаїття.

У результаті проведеного дослідження проаналізовано та визначено характер локальних, регіональних відмінностей форм жіночих та дівочих головних уборів, способів носіння, матеріалів виготовлення, варіантів поєднання з іншими елементами національного костюму; висвітлено види та форми головних уборів різних соціальних груп населення, їх загальні риси та регіональні відмінності; досліджено історію створення та подальшого поширення жіночих головних уборів в контексті формування українського національного костюму. Виокремлено способи використання головних уборів в традиційному вбранні українок з урахуванням локальних особливостей та традицій.

Результати дослідження дали можливість виявити, що навіть в умовах поголовної радянської та урбанізацій українського суспільства у XX ст. простежуються автохтонні риси у способах носіння різних видів жіночих головних уборів та їх використання в обрядовому циклі. Визначено домінуючі зміни в естетичних смаках та уподобаннях українок щодо головних уборів, їх локальні варіативні видозміни.

Встановлено, що традиційні жіночі головні убори, попри багатовікову генезу зародження, формування, виникнення локальних форм та видів, способів носіння, залишаються незмінним джерелом вивчення матеріальної культури нації, уособлюючи не лише смакові уподобання не одного покоління українців, але й вплив соціально-економічних та історичних процесів. У статті використані такі методи дослідження: порівняльно-історичний, типологія, класифікація, проблемно-хронологічний, об'єктивності,